

УДК 342.9

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-93-67

К. Х. ІМАНОВ

ВИДИ ШКОДИ, ЩО ЗАПОДІЮЄТЬСЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Висвітлюється специфіка відображення проблематики видів шкоди, яка може заподіюватися адміністративним правопорушенням відповідно до сучасного стану адміністративно-правового регулювання. Зауважено, що у КУпАП не закріплено цілісного правового інституту відшкодування шкоди, що завдана адміністративним правопорушенням, внаслідок чого ускладнюється встановлення усіх обставин справи про адміністративне правопорушення, виявлення видів шкоди, що може завдаватися адміністративним правопорушенням. Запропоновано класифікувати шкоду, що заподіюється адміністративним правопорушенням, за декількома критеріями.

Ключові слова: держава, суспільство, шкода, адміністративне правопорушення, склад адміністративного порушення, моральна шкода, майнова шкода, збитки, суспільна небезпечність.

Imanov Kianan. Types of damage caused by an administrative offence

The article highlights the specifics of displaying the problems of types of damage that can be caused by an administrative offence, in accordance with the current state of administrative and legal regulation. It was noted that the Code of Administrative Offenses does not enshrine a comprehensive legal institution of compensation for damage caused by an administrative offence and it is also difficult to fully establish all the circumstances of the case of an administrative offence, to identify the types of damage that can be caused by an administrative offence. Based on the work carried out, the author proposed to classify the damage caused by an administrative offence according to several criteria.

Key words: state, society, damage, administrative offence, composition of administrative offence, moral damage, property damage, damages, public danger.

Сучасний стан правового регулювання притягнення до адміністративної відповідальності вимагає невідкладного реформування, оновлення нормативно-правової бази, що регламентує дане

питання, перегляду концепції адміністративної відповідальності. У цьому контексті актуальним, проте і досі не вирішеним, залишається питання відшкодування шкоди, що завдана адміністративним правопорушенням. Нині відсутній ефективний правовий механізм відшкодування такої шкоди. Зокрема, більш вузькою проблемою є відсутність механізму, методики обчислення розміру завданої правопорушенням шкоди, її доведення.

Насамперед варто акцентувати увагу на тому, що правовий інститут відшкодування шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, не сформований законодавчо. Відсутні чіткі норми, відповідно до яких було би визначено поняття «шкода, заподіяна внаслідок адміністративного правопорушення», а також відсутня визначеність щодо того, які саме види шкоди можуть бути заподіяні адміністративним правопорушенням та повинні в подальшому підлягати відшкодуванню.

Загальним питанням адміністративної відповідальності присвячені праці таких учених, як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, О. В. Брусакова, А. О. Гуленко, О. В. Литвин, У. І. Ляхович, Р. М. Пилипів, Т. І. Сухоребра, А. М. Тимчишин та ін.

Проте на сьогодні в адміністративно-правовій доктрині відсутні концептуальні напрацювання щодо виокремлення видів шкоди, що може бути заподіяна адміністративним правопорушенням. Тому метою даної статті є виокремлення видів шкоди, що заподіюється адміністративним правопорушенням.

Здійснюючи дослідження, доцільно з'ясувати, як проблематика виокремлення видів шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, вирішується відповідно до законодавства. Стаття 40 КУпАП містить вказівку лише на обов'язковість відшкодування «майнової шкоди», заподіяної адміністративним правопорушенням, при цьому не даючи чіткого визначення, як її слід визначати. Положень щодо відшкодування інших видів шкоди, яка може бути завдана адміністративним правопорушенням, чи визначення таких видів шкоди, порядку визначення такого виду шкоди тощо КУпАП не містить.

Такий незадовільний стан правового регулювання зумовлює необхідність звернутися до того постулату, що інститут відшкодування шкоди, заподіяної порушенням, за своєю сутністю є міжгалузевим, поєднуючи в собі положення цивільного в більшій мірі,

господарського, екологічного, інформаційного, адміністративного, кримінального та інших галузей права.

У свою чергу, Д.Ф. Плачков, висвітлюючи специфіку відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину, зауважив, що «наявність шкоди є першою і обов'язковою умовою виникнення зобов'язань відшкодування шкоди» [1, с.11].

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення «адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність» [2]. Відтак, за законодавчим конструюванням дефініції, не відображено такої істотної правової ознаки адміністративного правопорушення, як завдання шкоди відповідним суспільним відносинам, на які воно посягає, а також конкретним суб'єктам правовідносин.

На противагу наведеному зауважуємо, що наслідком вчинення адміністративного правопорушення завжди є порушення суб'єктивних прав потерпілого. Потерпілим згідно зі ст. 269 КУпАП є «особа, якій адміністративним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду» [2]. Т. О. Коломоець, аналізуючи поняття, ознаки адміністративного правопорушення, пропонує на основі існуючих рівнів узагальнених знань про адміністративний проступок, поряд із суспільною небезпекою розглядати і суспільну шкідливість від адміністративно-карних дій, які створюють загрозу або заподіюють шкоду об'єктам адміністративно-правової охорони [3, с. 281].

Загальнотеоретичне розуміння шкоди пояснюється «у формі зменшення або знищення майнової, немайнової чи іншої форми потерпілого» [4, с. 1000]. Великий тлумачний словник сучасної української мови до поняття шкоди відносить «збитки, витрати, неприємності тощо, що є наслідком яких-небудь дій, учинків» [5, с. 771]. Відтак, досліджуючи поняття адміністративного правопорушення, можна звернути увагу на наявність у його складі терміна «суспільна небезпека», що також можна тлумачити як «небезпечність», а отже «шкідливість» [6, с. 49].

Відтак завдання шкоди є невід'ємною частиною кожного адміністративного правопорушення. «Характер шкоди можна розрізня-

ти за об'єктом, розмірами та іншими ознаками правопорушення, яке завжди несе в собі соціальну шкоду» [6, с. 50].

Зокрема, Кодексом України про адміністративні правопорушення хаотично передбачено окремі загальні положення щодо необхідності відшкодування шкоди, що завдана адміністративним правопорушенням без їх підкріплення реальними процедурами такого відшкодування та цілісним механізмом, виділення видів шкоди, яка може заподіюватися адміністративним правопорушенням.

Зокрема, визначено: «Якщо у результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину, підприємству, установі або організації, то адміністративна комісія, виконавчий орган сільської, селищної, міської ради під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди, якщо її сума не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду – незалежно від розміру шкоди, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті» [2].

Добровільне відшкодування правопорушником шкоди, завданої адміністративним правопорушенням, відповідно до ст. 34 КУпАП є обставиною, пом'якшуючою відповідальність при вирішенні адміністративних справ. Тому «якщо майнова шкода буде відшкодована правопорушником до розгляду справи за його власною ініціативою, то органи (посадові особи), що розглядають дану справу, не вправі застосувати до правопорушника такий адміністративно-правовий захід, як покладення обов'язку відшкодувати заподіяну майнову шкоду згідно зі ст. 40 КУпАП» [2].

Тобто в адміністративно-правовій літературі майнова шкода розглядається не лише як знищення або пошкодження, а й як втрата і привласнення майна.

Як бачимо, у КУпАП не закріплено цілісного правового інституту відшкодування шкоди, що завдана адміністративним правопорушенням. Окрім того, самі склади адміністративних правопорушень не розмежовані на матеріальні та фактичні. Внаслідок цього також ускладнюється повне встановлення усіх обставин справи про адміністративне правопорушення, виявлення видів шкоди, що може завдаватися адміністративним правопорушенням.

Теоретично до такого адміністративного правопорушення, внаслідок якого зменшується обсяг майнових благ певного громадянина (організації, підприємства тощо), несе за собою майнові збитки, що виражаються у грошовій оцінці завданої майнової шкоди, належать, наприклад, правопорушення, передбачені ст. 51, 104, 110, 115, 132, 136 КУпАП [2] та інші правопорушення, що спричиняють майнові збитки громадянам і державі.

На відміну від майнової шкоди покладення обов'язку відшкодувати моральну шкоду взагалі не передбачено Кодексом України про адміністративні правопорушення. Моральна шкода, завдана в результаті вчинення адміністративного правопорушення, може бути відшкодована в порядку цивільного судочинства. За Цивільним кодексом України «моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи» [7].

Цивільним кодексом України закріплено єдину загальну норму щодо відшкодування моральної шкоди, котра застосовується у всіх випадках заподіяння такої шкоди. Так, відповідно до ст. 1167 ЦК України «моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини» [7].

Водночас, на думку Л. П. Решетник, яка досліджувала відшкодування збитків, заподіяних порушенням екологічних прав людини, «збитки – це юридично значиме (що підлягає відшкодуванню) грошове відбиття обмеження майнових прав суб'єкта (шкоди). «Затрати» та «витрати» – терміни близькі (або тотожні) збиткам, оскільки виражені чи можуть бути об'єктивно виражені у грошовому еквіваленті. «Екологічні втрати», що виникають в межах допустимого нормального ризику, будучи наслідком правомірних дій, не є елементом збитків, що включаються у розмір відшкодування у випадку порушення екологічних прав громадян. Шкода довіллію і шкода, заподіяна життю, здоров'ю, майну людини порушенням

норм екологічного законодавства, – це дві взаємопов’язані й нерозривні категорії, які співвідносяться як частина і ціле – як первинна (заподіяна довкіллю) і вторинна (заподіяна людині через негативний стан довкілля)» [8, с.12].

Авторкою пропонується «диференціація шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян, за об’єктом посягання – на економічну (заподіяну майновим інтересам особи) та антропогенну (заподіяну здоров’ю людини); за сферою прояву – на майнову та моральну; за тим, чи проходить зменшення існуючого майнового блага чи майбутнього, яке б з’явилося, якби не порушення права, – на пряму дійсну шкоду та не отримані прибутки; за характером причинного зв’язку між дією чи подією та результатом у вигляді заподіяння шкоди – на пряму та непряму шкоду» [8, с.12].

Міркування вченої наштовхують на розуміння того, що шкода, яка завдається адміністративним правопорушенням (яке є ширшою категорією, аніж порушення екологічних прав, охоплюючи порушення прав людини у багатьох інших сферах, а також порушення загальносуспільного блага, стану захищеності правових відносин, порядку управління), не є простою у її структуруванні. За допомогою зазначених вище положень стає зрозумілішою багатаспектність та неоднозначність самого процесу виокремлення видів такої шкоди. Відтак, виділяючи види шкоди, що заподіяна адміністративним правопорушенням, за аналогією з пропозиціями Л. П. Решетнік, доцільно проводити класифікацію, застосовуючи декілька її критеріїв.

Отже, попри відсутність чіткого нормативного закріплення видів шкоди, яка може завдатися адміністративним правопорушенням, та повинна в подальшому відшкодовуватися потерпілому (потерпілим), адміністративним правопорушенням завдається шкода, яку необхідно класифікувати за:

1) за об’єктом спрямування: а) шкода, що завдається загальному охоронюваному правом інтересу, публічній цінності – шкода, що заподіюється довкіллю, культурній спадщині, авторитету органів державної влади, тваринам, внаслідок жорстокого з ними поводження тощо; б) конкретна шкода, що заподіюється конкретній особі (фізичній або юридичній) та може також розподілятися на: економічну (завдану майну особи), антропогенну (завдана здо-

ров'ю, моральному стану людини); репутаційну (завдана діловій репутації юридичної особи);

2) за класичним підходом, який відображає особливості зовнішнього прояву: а) майнова шкода; б) моральна шкода;

3) за характером причинно-наслідкових зв'язків: а) пряма безпосередня шкода (шкода, яка заподіюється безпосередньо у момент правопорушення діянням, яке відображає його об'єктивну сторону та спрямоване на конкретний предмет правопорушення, якому відповідно, і завдається шкода – наприклад, дрібне викрадення чужого майна); б) пряма відкладена шкода (шкода, що полягає у зменшенні майна, необхідності здійснити витрати на відновлення пошкоджень, завданих в результаті вчиненого порушення тощо, які є прямим наслідком вчиненого адміністративного правопорушення, проте вона юридично не є елементом складу такого правопорушення, водночас настає одразу після його вчинення – «самовільне користування надрами». Диспозиція статті 47 КУпАП не передбачає необхідності встановлення шкоди, що заподіюється, для констатації факту завершеного правопорушення. Проте у результаті самовільного користування надрами невідкладно та безумовно настає пряма шкода, що полягає у втратах їхніх корисних властивостей, неотримання державою прибутку від їх використання); в) опосередкована можлива шкода (шкода, що настає не у всіх випадках вчинення адміністративного правопорушення, проте з певною вірогідністю може настати за впливом певного часу після його вчинення як його наслідок – «засмічення лісів відходами». Правопорушення, передбачене статтею 73 КУпАП, також сконструйоване з фактичним складом. Його особливістю є те, що воно зумовлює настання прямої відкладеної шкоди (погіршення якості лісового фонду держави). Крім того, зазначене порушення може спричинити можливу опосередковану шкоду – моральні страждання конкретних фізичних осіб, які будуть прогулюватися відповідними лісами, порушення їхніх екологічних прав, майнову шкоду у вигляді винищення популяцій диких тварин, які проживають у лісах, погіршення стану здоров'я людей, які проживають поблизу забруднених лісів тощо. Також опосередкована можлива шкода може настати у разі доведення неповнолітнього до стану сп'яніння: після прямої відкладеної шкоди, що проявляється у пошкодженні стану здоров'я неповнолітнього, може також настати така опосе-

редкована відкладена шкода, як потрапляння неповнолітнього у дорожньо-транспортну пригоду, виникнення у нього в подальшому залежності від шкідливих речовин; г) непряма шкода – шкода, що полягає в неотриманні прибутку, який особа могла отримати за звичних (без порушення) обставин, упущена вигода;

4) за сферою настання: а) екологічна; б) у сфері публічного управління та адміністрування; в) у сфері охорони прав та свобод людини і громадянина; г) у сфері захисту засад підприємництва, ділової репутації юридичних осіб; д) у сфері охорони культурної спадщини; е) у сфері охорони правил суспільного співжиття тощо.

Підсумовуючи наведену класифікацію, зауважимо, що, на нашу думку, шкода, яка завдається адміністративним правопорушенням, завжди має комбінований характер (майнова поєднується з моральною, пряма безпосередня комбінується з можливою опосередкованою, а також одним адміністративним правопорушенням може завдаватися шкода у кількох сферах правовідносин). Відтак максимально ефективні захист порушених прав та функціонування механізму адміністративної відповідальності можливі лише за умови детального встановлення усіх особливостей та видів шкоди, що заподіюється адміністративним правопорушенням, кола потерпілих у кожному індивідуальному випадку, вчиненого адміністративного правопорушення.

1. Плачков Д. Ф. Відшкодування шкоди фізичним особі, що потерпіла від злочину за цивільним законодавством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 19 с. 2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122. 3. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України: Академічний курс. Київ: Юрінком Інтер. 2011. 576 с. 4. Шемшученко Ю. С. Великий енциклопедичний юридичний словник. Київ: Юридична думка. 2012. 1017 с. 5. Єрошенко О. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Донецьк: Глорія-Трейд. 2012. 864 с. 6. Остапенко О. І., Кісіль З. Р., Ковалів М. В., Кісіль Р. В. Адміністративне право: навчальний посібник. Київ: Правова єдність. 2008. 356 с. 7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. 8. Решетник Л. П. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян: автореф. дис... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 21 с.

References

1. Plachkov D. F. Vidshkoduvannia shkody fizychnim osobi, shcho poterpila vid zlochynu za tsyvilnym zakonodavstvom [Compensation for damage to an

individual victim of a crime under civil law]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Odessa, 2008. 19 s. **2.** Code of Ukraine on administrative offenses. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> **3.** Kolomoiets T. O. Administratyvne pravo Ukrainy: Akademichnyi kurs. Kyiv: Yurinkom Inter, 2011. 576 s. **4.** Shemshuchenko, Yu. S. (2012) Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk. Kyiv: Yurydychna dumka, 2012. 1017 s. **5.** Yeroshenko, O. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. Donetsk: Hloriia-Treid/ 2012. 864 s. **6.** Ostapenko, O. I., Kisil, Z. R., Kovaliv, M. V., & Kisil, R. V. Administratyvne pravo: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Pravova yednis, 2008. 356 s. **7.** The Civil Code of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> **8.** Reshetnyk, L. P. (2005). Vidshkoduvannia shkody, zapodiiano porushenniam ekolohichnykh prav hromadian [Compensation for damage caused by violation of the environmental rights of citizens]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kharkiv, 2005. 21 s.

***Imanov Kianan.* Types of damage caused by an administrative offence**

The current state of legal regulation of bringing to administrative responsibility requires urgent reform, updating of the legal framework regulating the above issue, revision of the concept of administrative responsibility. There are no clear norms, according to which the concept of “damage caused as a result of an administrative offense” would be defined, and, accordingly, there is no certainty about what types of damage can be caused by an administrative offense and must be compensated in the future.

The purpose of the article is to distinguish the types of damage caused by an administrative offense.

The article highlights the specifics of displaying the problems of types of damage that can be caused by an administrative offense, in accordance with the current state of administrative and legal regulation. It was noted that the Code of Administrative Offenses does not enshrine a comprehensive legal institution of compensation for damage caused by an administrative offense. In addition, the composition of administrative offenses is not divided into material and factual. As a result, it is also difficult to fully establish all the circumstances of the case of an administrative offense, to identify the types of damage that can be caused by an administrative offense. The positions of theorists on the issue of identifying damage caused by an administrative offense were analyzed and the multifacetedness and ambiguity of the process of identifying types of such damage was emphasized.

Based on the work carried out, the author proposed to classify the damage caused by an administrative offense according to several criteria: by the object of direction (damage caused to a general interest protected by law, public value – damage caused to the environment, cultural heritage, the authority of state authorities, animals, as a result of their cruel treatment, etc.; concrete damage caused to a specific person (physical or legal entity) and can also be divided into: economic (inflicted property of a person), anthropogenic (inflicted by health, moral condition of a person); reputational (inflicted in business

reputation of a legal entity); according to the classic approach (property and moral); according to the field of occurrence (environmental, in the field of public administration, etc.) and according to other criteria.

Key words: state, society, damage, administrative offense, composition of administrative offense, moral damage, property damage, damages, public danger.